

BURSA'NIN TARİHİ MAHALLELERİ II

HOCATAŞKIN, KURTOĞLU, MEYDANCIK, NAMAZGAH, YEŞİL

YEŞİL TÜRBE

Doç. Dr. Salih PAY*

Bursa'daki vakıf eserlerden biri de Yeşil Türbe'dir. Yeşil Türbe, tarihte *İmaret-i Sultan, Sultan İmareti, Sultaniye İmareti, Sultan Mehmed Han İmareti ve Yeşil İmareti* adlarıyla anılmış olan Yeşil Külliyesi'nin bir ünitesi olup beşinci Osmanlı padişahı Çelebi Sultan Mehmed (816–824/1413–1421) tarafından yaptırılmıştır¹.

Yeşil Türbe, Yeşil Külliyesi'nin en tanınmış yapısı olup Yeşil Cami'nin 55 m. kadar güneyinde², Yeşil İmareti'nin yerleştiği alanın en yüksek kısmında inşa edilmiştir. Muhasebe defterlerinde *Türbe-i Kebîr* olarak nitelendirilmiş ise de tarihte Yeşil Türbe adıyla şöhret bulmuştur. Aslanapa, türbenin, o dönemdeki emsallerine kıyasla istisnaî olarak camiden daha yüksekte bina edildiğini belirtir³.

Türbe, 328 m²lik bir alan üzerine inşa edilmiş olup, dışarıdan 21.5 m.lik içeriden ise 16.70 m.lik birer daire içine çizilmiş⁴ Selçuklu kümbetleri gibi sekizgendir⁵. Yarı mahrutî/konik bir kubbe ile örtülmüştür. Yüksekliği cenaze mahzeni hariç, sahanlıktan yukarıya 25.5 m.'yi bulmaktadır. Duvar kalınlığı bodrum kısmında 2.60 m., diğer yerlerde 2.10

metredir⁶. Türbenin inşaatı Çelebi Mehmed'in ölümünden 40 gün önce bitirilmiştir⁷.

Osmanlı türbelerinin büyük çoğunluğu, Selçuklu türbeleri gibi mumyalık da denilen cenazelik katı ihtiva etmemektedir⁸. Yeşil Türbe, Osmanlılar döneminde cenazelik katı bulunan iki katlı türbelere önemli bir örnektir⁹. Zira XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı toplumunda cesetlerin mumyalanarak cenazelik katına konulması uygun görülmemeye başlanmıştır¹⁰. Bu çerçevede Yeşil Türbe'nin de alt katında, cesetlerin konduğu basık tonoz kubbeli¹¹ bir mezar dairesi vardır¹².

Türbede dokuz mezar bulunmaktadır. Bunlardan üçü Çelebi Mehmed'in oğulları Mustafa Çelebi (1422), Mahmud Çelebi (1429) ve Yusuf Çelebi'ye aittir. Diğerleri ise kızları Selçuk Hatun, Sitti Hatun, Hafsa Hatun ve Ayşe Hatun ile sütanesi Dâye Hatun'a aittir. Selçuk Hatun'un kabri, kapıdan girince solda birincidir. Selçuk Hatun'un kabri hizasındaki birinci kabir Sitti Hatun'a, ikincisi Hafsa Hatun'a, üçüncüsü Ayşe Hatun'a, dördüncüsü de Dâye Hâtun'a aittir.

Cenaze mahzeni bulunan türbelerde cesetler alt kata konulduğu için, üst katın zeminine medfun şahısları temsil etmek üzere içi boş sandukalar yerleştirilmiştir. Selçuklular zamanında bu sandukalara büyük önem verilmiş ve özen gösterilmiştir. Taş, mermer, çini ve ahşaptan yapılmış olan

*Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

1 Geniş bilgi için bk. Pay, Salih, Kuruluşundan Günümüze Yeşil Külliyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2010.

2 Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi Mehmed ve II. Sultan Murad Devri*, c. II, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 101.

3 Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul 1999, s. 228.

4 Ayverdi, a.g.e., II, 105; Şehsuvaroğlu, Bedi N., *Yeşil Bursa*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1957, s. 13; Önkal, Hakkı, "Türk Türbe Mimarisindeki Değişim Üzerine", Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1995, ss. 400-409, s. 405.

5 Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s. 463; Yetkin, Suut Kemal, *İslâm Ülkelerinde Sanat*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s. 87.

6 Ayverdi, a.g.e., II, 105; Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 13.

7 Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 13.

8 Önkal, a.g.m., s. 404.

9 Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s. 463; Yetkin, a.g.e., s. 87.

10 Önkal, a.g.m., s. 405.

11 Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s. 463.

12 Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s. 464; Ayverdi, a.g.e., II, 105; Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 13; Önkal, a.g.m., s. 405.

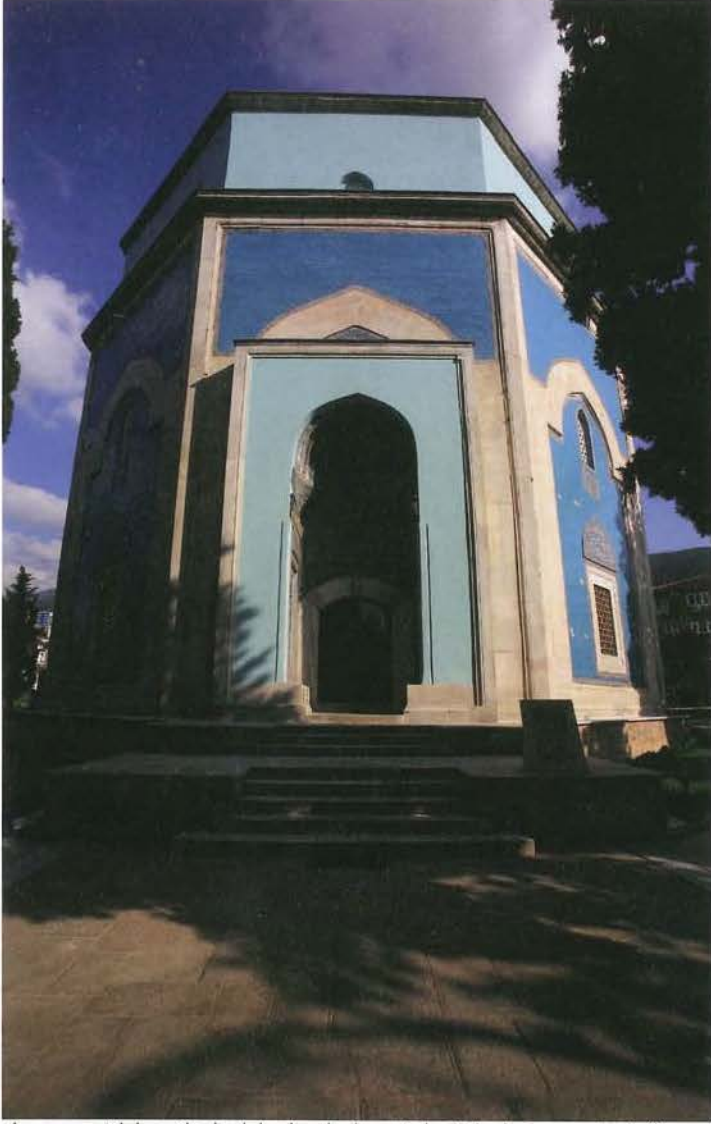
bu sandukalar süslemeleri ve yazıları dâhil pek çok açıdan nadir sanat eseri konumundadırlar. Osmanlı türbelerinde ise sandukaların önceki önemini kaybettiği görülmektedir¹³. Fakat Yeşil Türbe’de Çelebi Mehmed’in ve kızı Selçuk Hatun’un lahitleri kıymetli çinilerle süslenmiştir. Çelebi Sultan Mehmed’in lahdi 8 köşe bir set üstündedir. Lahit, 10 tam 2

yarım mihrabçıkla süslü dikdörtgen çini bir kaide üstünde bir çini sandukadır. Bu sebeple onun lahdi, Selçuklu dönemi sandukalarını, oranlarının olgunluğu, renklerinin uyumu ve hatlarının mükemmelliği ile çok geride bırakmıştır¹⁴. Selçuk Hatun’un kabri, altta bir dört köşe, üstte 2.32 m. boyunda sanduka şeklindedir. Üzerindeki yazı ve tezyinat alçılı bir

13 Önkal, a.g.m., s. 408.

14 Önkal, a.g.m., s. 408.

duvar satırları ile kubbeler kalem işleri ile bezenmiştir¹⁸.

15 Kepecioğlu, Kâmil, Bursa Kütüğü, I-IV, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel no: 4519-4522, II, 200, III, 421; Ayverdi, a.g.e., II, 113, 116, 117.

16 Hasan Tâib Efendi, Hâtıra Yâhud Mir'ât-ı Burûsa, Hüdâvendigâr Vilâyeti Matbaası, (Bursa) 1323, s. 43.

17 Gabriel, Albert, Une Capital Turque Brousse Bursa, I-II, Paris 1958, I, 104.

18 Önkal, a.g.m., s. 407.

Yeşil Türbe'nin içi ve dışı çinilerle süslüdür. Adını, üzerini kaplayan yeşil renkli çinilerden almıştır. Ünver, dıştan kaplı çinilerle ilk defa Yeşil Türbe'de karşılaştığını belirtmektedir¹⁹. Yeşil türbe Erken Devir türbeleri arasında çok zengin süslemeleriyle tek örneği oluşturmaktadır²⁰.

Selçuklu türbelerinin önemli bir bölümündeyön belirleyici ve bir süs elemanı olarak bulunan mihraplar, Osmanlılarda XVI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yerlerini koruyabilmişlerdir. Bu çerçevede Yeşil Türbe'de de Selçuklu geleneğinin bir devamı olarak mihrap bulunmaktadır²¹. Yetkin, mihrabın bir şaheser örneği olduğunu belirtir²². Ünver ise, Yeşil Türbe'yi, bir sanat harikası olarak kabul ettiği Yeşil Cami'in yanından ayrılması imkânsız bir yavru ve Türkiye sedefinin bir incisi; Yeşil Türbe mihrabını da Yeşil Türbe'nin bütün haşmet, incelik ve asaletini yansıtan bir şaheser olarak nitelendirir²³.

Ayverdi, türbenin, büyük bir çöküntü devresinin izlerini silmek, Fetret döneminin geçtiğini, eskisinden daha parlak eserlerin de yapılabileceğini göstermek amacıyla bu kadar gösterişli yapıldığını belirtmiştir. Bu eserle, Timur'un türbesinin üstüne çıkılmak istenmiş ve Osmanlı tevazuu, o devirde Yeşil Cami ve Türbe'ye münhasır olmak üzere terk edilmiştir²⁴.

Türbeler aynı zamanda insanlara tarihlerini, büyüklerini ve ölüm sonrasını hatırlatan birer ibret âbideleridir. Bu mesajı tesirli kılan en önemli unsurlar mimarîde yer alan âyet, hadis ve kelâm-ı kibarlardır²⁵. Yeşil Türbe'de de dünya ve ahiret hakkında hükümleri ve hayır yapma tavsiyelerini içeren yazılar vardır²⁶.

19 Ünver, Süheyl, Yeşil Türbesi Mihrabı (824 - 1421), TEGE Laboratuvarı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1955, s. 12.

20 Doğanay, Aziz, Erken Devir Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat, yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 15.

21 Önkal, a.g.m., s. 407.

22 Yetkin, a.g.e., s. 87.

23 Ünver, a.g.e., s. 3, 4.

24 Ayverdi, a.g.e., II, 105.

25 Doğanay, a.g.tez., s. 18.

26 Yazıların özellikleri hakkında bk.: Doğanay, a.g.tez., s. 55-56.

Yeşil Türbe, günümüze ulaşincaya kadar çok defa tamir ve onarımdan geçirilmiştir. Türbenin tamiriyle ilgili ilk kayıtlar 1617 yılına aittir²⁷. 1622 yılına ait bir keşif belgesinden türbenin oldukça harap bir vaziyete düştüğü anlaşılmaktadır. Buna göre türbenin avlusu, avlu kapısı ve çatısı ile iki tarafında olan tırabzanları tamamıyla çürümüş; çatı kurşunlarının bazılarını zamanın geçmesiyle eskimiş, bazıları da şiddetli rüzgâr etkisiyle dökülmüş ve gece düşenler çalınmış, kurşunların altındaki direk ve tahtalar da çürümüş, yağmur damlaları binaya ve çinilere zarar vermiş, çiniler dökülmüş, her biri seksen haneli üç adet camı zarar görmüştür²⁸. 1644 yılında

türbenin çatısı ve suyolları²⁹, 1645 yılında türbenin dış duvarı ile harîmin duvarı ve tırabzanlar tamir edilmiş ve 7 penceresi de yenilenmiştir³⁰. 1658 yılında cami ve medresenin çeşitli yerleriyle birlikte türbeye 16.712 akçe masraf yapılmıştır³¹. 1671 yılında türbenin on dört camı tamamen harap olması sebebiyle tamir edilmiştir³². 1680³³ ve 1682 yıllarında çeşitli kısımları³⁴, 1684 yılında da sofalarının derzi tamir edilmiştir³⁵.

1733 yılında cami, medrese, İpek Hanı ve içindeki mescidin tamiriyle türbenin tamirine 5.501 buçuk kuruş harcanmıştır³⁶. 1741³⁷, 1762³⁸ ve 1765³⁹ yıllarında da muhtelif bakımlar gören türbenin, 1768 yılında şiddetli lodos sebebiyle kubbesinin üzerindeki kurşunlar bozulmuş ve kubbelerin üstleri açılmış olduğundan kurşunlarının yenilenmesine izin verilmiştir. Ayrıca bu işlem yapılırken eksik malzeme kullanılmaması hususuna dikkat çekilmiştir⁴⁰. 1770 yılında türbenin kubbesinin kurşunlarının tamir edilmesi için yeniden izin istendiği görülmektedir⁴¹. 1775 yılında türbenin kubbesinin üzerindeki kurşunlar ile türbedeki tırabzanlar tamir edilmiştir⁴², 1776 yılında kubbe tekrar tamir edilmiştir⁴³.

29 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), MAD 5788.

30 BKD, C 3/265, 72; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

31 BOA, MAD 5489, 7.

32 BKD, B 116/330, 13; Kepecioğlu, BK, IV, 380; Ayverdi, a.g.e., II, 52.

33 BKD, B 111/325, 32; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

34 Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, s. 464.

35 BKD, B 111/325, 32; Kepecioğlu, BK, IV, 376; Ayverdi, a.g.e., II, 52, 102.

36 Topkapı Sarayı Arşivi (TSA), D 6501.

37 BKD, B 124/338, 37; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

38 BKD, B 122/336, 114; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

39 BKD, B 117/331, 94; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

40 BKD, B 117/331, 94; Kepecioğlu, BK, IV, 376; Ayverdi, a.g.e., II, 52, 102.

41 BKD, B 117/331, 104; Ayverdi, a.g.e., II, 52, 102.

42 BKD, B 117/331, 125; Kepecioğlu, BK, IV, 380; Ayverdi, a.g.e., II, 52, 53, 102.

43 Kepecioğlu, BK, IV, 376, 380.

27 Bursa Kadı Defterleri (BKD), B 37/231, 33; Kepecioğlu, BK, IV, 380.

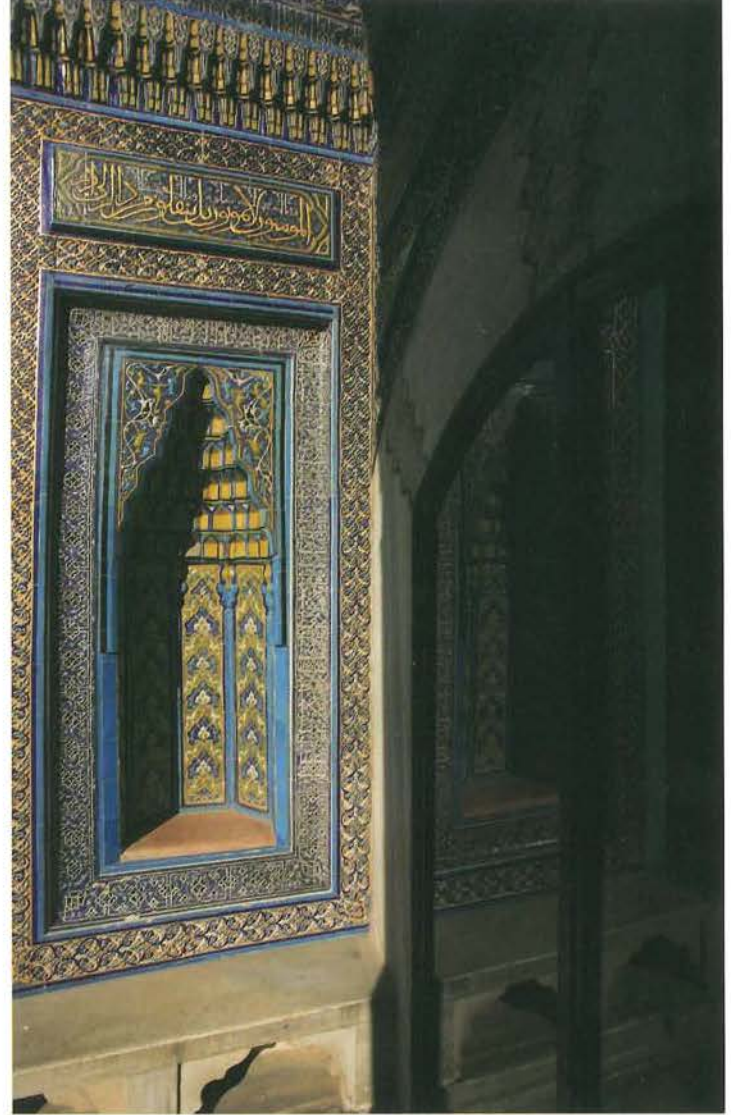
28 BKD, B 42/236, 78; Kepecioğlu, BK, IV, 380; Ayverdi, a.g.e., II, 101.

1780 yılında türbenin kubbesi üzerindeki kurşunlar şiddetli rüzgârın etkisiyle düştüğü için tamir izni istenmiştir⁴⁴.

1818 yılında tamir edilen kubbe kurşunları⁴⁵ 1825 yılında eskimişler⁴⁶ ve 1826 yılında da yenilenmişlerdir⁴⁷. 1840 yılında imaret ambarı ve kiremitlerle birlikte türbe duvarlarına 169 kuruş harcanmıştır⁴⁸. 1854 depreminden etkilenen türbenin tamiri 1863 yılında Leon Parvillée'e yaptırılmıştır⁴⁹. 1862 yılında türbenin bazı yerlerine 40 kuruş, muhafaza duvarlarına 795 kuruş⁵⁰, 1863 yılında da pencerelerine 130 kuruş masraf yapılmıştır⁵¹.

1907 yılında Turhan Paşa'nın Evkaf Nazırlığı zamanında Mimar Asım Kömürcüoğlu'nun gözetiminde tamir edilen türbenin bu tamir esnasında bazı çinileri de değiştirilmiştir⁵². 1941 ve 1943 yıllarındaki tamir Yüksek Mimar Mâcid Kural'ın gözetiminde yapılmıştır. Bu tamirde su sızıntılarının önüne geçilmiş, direnaj yapılmış ve cephede 1907'de değiştirilen çiniler sökülerek yerine yenileri konulmuş, iç çiniler yer yer sökülerek tekrar yerleştirilmiştir⁵³. 1947 yılındaki tamir Saim Ulgen, Celâl ve Reşad beylerin idaresinde yapılmıştır. Bu tamir

esnasında sıvalarla beraber eski nakışların da kaybolduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bozulan çinilerin yerine bu tamir esnasında Kütahya çinileri konmuştur⁵⁴. Türbenin birkaç yıl önce yapılan son tamirinde de değiştirilen çiniler yine orijinalinin yerini tutabilecek nitelikte yapılamamıştır. Hatta

44 BKD, B 207/431, 62.

45 Kepecioğlu, BK, IV, 380; Ayverdi, a.g.e., II, 53, 102.

46 BKD, B 86/288, 47; Ayverdi, a.g.e., II, 54, 102.

47 BKD, B 86/288, 74, 77; Ayverdi, a.g.e., II, 54.

48 BKD, C 92/664, 45.

49 Ayverdi, a.g.e., II, 54, 102; Arseven, Türk Sanatı Tarihi, s. 464.

50 BKD, C 103/675, 60.

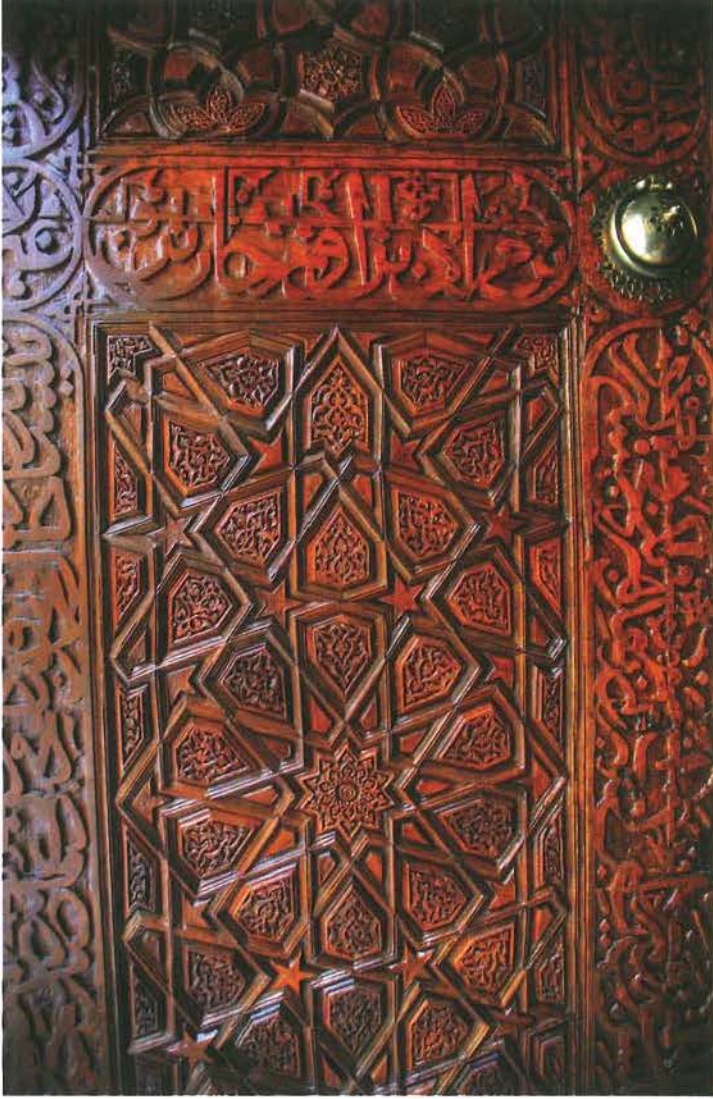
51 BKD, C 103/675, 69.

52 Ayverdi, a.g.e., II, 54, 102.

53 Ayverdi, a.g.e., II, 102.

54 Arseven, Türk Sanatı Tarihi, s. 464; Baykal, Kâzım, Bursa ve Anıtları, Bursa 1993, s. 141.

türbe içindeki pencere üstlerinde ayet ya da hadislerden seçilmiş ifadelerin bulunduğu çiniler arasında bile doğru bir şekilde yerine yerleştirilmeyenler bulunmaktadır.

Kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığına göre Yeşil Türbe'nin en fazla tamir edilen biriminin kubbe kurşunları olduğu ve türbenin şöhrete kavuşmasında birinci derecede etkisi olan çinilerin 1907 yılındaki tamirle değiştirilmeye

başlandığı görülmektedir. 1818 yılında tamir edilen kubbe kurşunlarının 1825 yılında eskidiklerinin belirtilmesi ve 1826 yılında da değiştirilmesi tamir ve bakımlarda malzeme ve işçilik hususuna gereken özenin gösterilmediğini düşündürmektedir.

Türebeler her ne kadar ölülerin defnedildikleri yerler olsa da, zamanla yapılan düzenlemeler, buraları âdetâ hayatın devam ettiği mekânlar haline getirmiştir. Belki de bu düşünceyle bazı türebelerin kubbesi açık bırakılmış, oradan incek olan yağmur suyunun kadife dantelle örtülü sandukanın etrafındaki çiçekleri ve otları ıslatması sağlanmıştır. Türebelerin bahçesi çeşitli bitki ve çiçeklerle, güllerle süslenmişti. Bu sebeple türebelere yaklaşıldığında, Hz. Muhammed'i (a.s.) simgeleyen güllerin kokusuyla karşılaşılmaktaydı⁵⁵.

Türebelerin zemini ince hasırla veya rengârenk halılarla süslenmiş, içi kandil ve şamdanlarla aydınlatılmış, havası gülyağı ve buhur gibi güzel kokularla temizlenmişti. Ancak gerek zemin döşemesi, gerekse kandil veya buhurdanlar türbede yatan şahsın önemi ve büyüklüğüne göre ipek, altın veya gümüş gibi kıymetli maddelerden olabilmekteydi⁵⁶.

Türebelerde amaca uygun olarak Kur'ân-ı Kerîm ve bunun yirmişer sayfalık bölümleri olan *cüzler* bulundurulurdu. Kur'ân-ı Kerîm'ler yaldızlı harflerle yazılmış ve kıymetli idi. Önemli kişilere ait türebelerdeki Mushaflar ise gayet süslü olup meşhur hattatların kaleminden çıkmıştı⁵⁷.

Tarihte türebeler, sadece dıştan niyaz pencereleri vasıtasıyla ziyaret edilen ya da arada sırada açılıp temizliği yapılan veya bugünkü müze-türebeler gibi gezilen, sosyal hayattan soyutlanmış yerler değildi. Buralarda canlı ve hareketli bir hayat vardı. Türebeler sabah, öğle ve akşam vakitlerinde

55 Pay, "Bursa'da Türbe Kültürü", Bursa Halk Kültürü I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, I-II, Bursa 2002, c. II, ss. 437-451, s. 439.

56 Pay, Türbe Kültürü..., s. 439.

57 Pay, Türbe Kültürü..., s. 439.

Kur'ân okunan, zengin bir kadronun görev yaptığı yerlerdi⁵⁸. Meselâ gece-gündüz Kur'ân okuyan *cüzhan* ve *hafızlar*, kandillerin yakılmasından ve aydınlatma işlerinden sorumlu olan *sirâciler*, türbenin güzel kokmasını sağlayan *buhûriler*, abdest suyunu hazırlayan *ibrikdarlar* bunlardan bazılarıdır⁵⁹.

Bütün bunların yanında türbeler aynı zamanda birer ziyaret mekânı özelliğine de sahiptir. Ancak türbe ziyaretlerinde farklı amaç ve düşüncelerin de taşındığı ve zamanla ziyaret edilen mekâna göre az çok farklılık gösteren bazı âdetlerin de olduğu görülmüştür. Meselâ, abdest alıp iki rekât namaz kılma, Kur'ân okuma, türbe ya da ziyaret yerindeki mezar etrafında dua okuyarak veya belli sözleri tekrarlayarak defalarca dönme, mum yakma, iplik veya bez parçaları bağlama, istihareye yatma, ziyaret yakınındaki sulara yıkanma, ziyaret toprağından alıp belli şekillerde kullanma, ziyaret yakınındaki kayalara veya duvarlara dilek taşı yapıştırma, mezara değnek sokma, mektup yazma, çeşitli hayvanlardan kurban kesme bu âdetlerden bazılarıdır⁶⁰. Bu çerçevede Yeşil Türbe de kendisinden bir şeyler ümit edilen mekânlar arasında yer almış; talihsiz kız veya kadınların kismet açtırmak için gittikleri yerlerden biri olmuştur. Bu tür beklentisi olanlar Cuma günleri öğle üzeri türbeye gelip türbedara bir miktar para vererek türbeye kapanmaktaydılar. Kismeti kapalı olanlar, içeride dua ederken türbedar üzerlerine kapıyı açınca kismetlerinin de açılmış olduğuna inanırlardı⁶¹. Bir beklentiye bağlı olarak ve belirlenen usuller çerçevesinde yapılmış olmasına rağmen ziyaretlerden sonuç alınamadığında savunma mekanizması devreye girmiş; bunun sebebi türbeye ve orada yatan kişiye olan inancın zayıflığına bağlanmıştır⁶².

Türbelerdeki hizmet ve faaliyetlerin oldukça zengin bir kadroyla yürütüldükleri bilinmektedir. Yeşil Türbe'de de personel sayısı benzer durumdadır. Ancak bir hususun göz ardı edilmemesi gerekir. Türbe grubu arasında yer alan cüzhanların⁶³ tamamı türbelerde istihdam edilen kişiler değildir. Onların bir kısmı cüz okuma hizmetlerini türbe dışında, cami vb. yerlerde yerine getirmişlerdir.

Cüzhanlar hakkında şu hususun da belirtilmesinde yarar vardır. Cüz okutanlar ve bu hizmet için eleman görevlendirenler, elde edilecek sevapları kendileriyle birlikte aile yakınlarının, dostlarının ve hatırlı kişilerin de ruhlarına bağışlamayı bir gelenek haline getirmişlerdir. Çelebi Mehmed'in, annesinin türbesinde cüzhan görevlendirmesini bu şekilde izah etmek mümkündür. Ayrıca, Çelebi Mehmed'in veziri ve Yeşil Manzumesi'nin mimarı olan Hacı İvaz Paşa'nın, Yıldırım, Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın ruhlarına bağışlanmak üzere Kur'ân okuyacak elemanlar görevlendirmesi⁶⁴ de aynı düşüncenin ürünüdür.

Vakfiyeye göre Yeşil Türbe'de biri başkanları olmak üzere otuz hafız görevlendirilmiştir. Hafızların her birinin kıraatleri düzgün ve her gün bir araya gelerek Kur'ân'daki otuz cüzden birini okuyabilecek nitelikte kişiler olması şart koşulmuştur. Cüzhanların maaşı günlük 2'şer dirhem, sermahfilinki ise günlük 3 dirhem olarak belirlenmiştir⁶⁵.

Türbelerde cüz okumanın haricinde de bazı okumaların yapıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede Yeşil Türbe'de, vakfiyede belirtilmemiş olsa da tarihte cüzhanların dışında *duagû*⁶⁶ ve *Buhârîhân* gibi okuyucuların görevlendirilmiş

58 Önkol, a.g.m., s. 403.

59 Pay, Türbe Kültürü..., II, 440.

60 Pay, Türbe Kültürü..., II, 440.

61 Bursa, Halkevi Yayınları, Bursa 1933, s. 53; Ünver, Süheyl, "Hemen Her Yerde Birbirlerinden Farklı Mistik Folklor İle Telkin Tedavileri Esasları ve Buna Bursa'nın Verdiği Tam Bir Örnek", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, c. IV, Ankara 1976, ss. 385-413, s. 396.

62 Bursa, Halkevi Yayınları, Bursa 1933, s. 53.

63 Cami, tekke ve zaviyelerde namazlardan önce veya sonra Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumakla görevli olan kişiye cüzhan denir. Bk. Berki, Ali Himmeth, Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1966, s. 10; Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Yayınları, I-III, İstanbul 1993, I, 318.

64 Kepecioğlu, BK, II, 362; Pay, Salih, Bursa İvaz Paşa Külliyesi, Eğitim-San Yayınları, Bursa 1996, s. 173.

65 Bursa Yeşil Câmi-i Şerif Vakfiyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İstanbul Kitaplığı Bölümü, MC_Fr_000005, satır no (st.n.) 221, 237.

66 Hiçbir vazife ile sorumlu olmadığı halde nikâh gibi özel, mevlid, hatim ve hafız

olduğu görülmektedir⁶⁷. Belgelerden takip edilebilen ilk duagunun 1815 yılında vefat etmiş olan Veliyyüddin Halife olduğu görülmektedir. Veliyyüddin ile birlikte külliye çeşitli tarihlerde görev yapmış olan kırk üç duagu tespit edilmiştir. Dolayısıyla haklarında bilgi bulunabilmiş duaguların tamamı XIX. yüzyılda hizmet etmiş olan kişilerdir. Duaguların maaşlarının nakdî kısmı aylık 2 ile 20 kuruş arasında değişmektedir. Bazı duagulara lahmiye bazılarında da buğday ve arpa bedeli üzerinden ilave ödemelerin de yapıldığı görülmüştür. Gerek nakdî maaşlarındaki farklılık gerekse aynı ödemelerin hepsine yapılmamış olmasının nedeni belirlenememiştir. Ayrıca 43 duagudan 23'ünün kadın olduğu ve ayrıca duaguların bir kısmının aynı aile mensupları ya da kardeş oldukları tespit edilmiştir.

Vakfiyede belirtilmediği halde belgelerde, külliye bütçesinden maaş aldığı tespit edilmiş ve okuyucu grubu içinde mütalaa edilebilecek bazı görevlilere daha rastlanmıştır. Bunların önemli bir kısmını devirhanlar oluşturmuştur. Devirhan, vâkıfın şartı gereği Cuma veya belirlenen her hangi bir gün öğle namazından önce Mülk sûresi veya başka bir sûre okumak üzere görevlendirilen kişi anlamına gelir⁶⁸. *Ammehan*, *Fetihhan*, *İhlâshan* ve *Fâtihahan* gibi okumakla görevli olduğu sûre ismiyle anılanlar ile kısa süreler arasında tekbir getirmekle görevli *mükebbir*, Buhârî isimli Hadîs kitabından hadis okuyan *Buhârîhan*, hayır sahiplerinin adlarını anmakla görevli *muarrif* ve Hz. Peygamber'in övülmesine dair yazılan şiirleri okuyan *naathan* da diğer okuyucular arasında sayılabilir. *Mükebbir* ile *Buhârîhanlar* türbede görev yapmışlardır. Buhârîhanlar'ın aynı zamanda dersiâm oldukları tespit edilmiştir. Yine vakfiyede yer almadığı halde Yeşil Türbe'de görev yaptığı bilinen diğer görevliler arasında *türbedarlar*⁶⁹ da vardır. İlk

muhasabe defterinden itibaren türbenin temizlik ve koruma işlerinden sorumlu bir görevliye maaş verildiği görülmüştür. Belgelerden türbedarlar arasında bayan görevlilerin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

cemiyetleri gibi genel toplantılarda yapacağı dualar karşılığında maaş alan kişiye duagu denir. Bk. Berki, a.g.e., s. 13; Pakalın, a.g.e., I, 479

67 BKD, C 103/675, 59.

68 Berki, a.g.e., s. 12; Pakalın, a.g.e., I, 436.

69 Türbeyi bekleyen ve gerektiğinde temizlik ve bakım hizmetlerini de yerine getiren kişiye türbedar denilmiştir. Bk. Pakalın, a.g.e., III, 539; Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 1986, s. 1341.